

МІНІСТЕРСТВО ВНУТРІШНІХ СПРАВ УКРАЇНИ
Харківський національний університет внутрішніх справ

С. В. Харченко

ВСТУП ДО ЗАГАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Навчальний посібник

Харків 2009

УДК 159.9
ББК 88я73
Х 20

Рецензенти:

О. В. Тімченко – д-р психол. наук, проф., нач. наук.-дослід. лабораторії екстремальної та кризової психології Університету цивільного захисту України;

Л. М. Балабанова – д-р психол. наук, проф. каф. загальної та прикладної психології і педагогіки навч.-наук. ін-ту права, економіки та соціології Харківського національного університету внутрішніх справ

Затверджено Вченою радою
Харківського національного університету внутрішніх справ,
протокол № 7 від 03.10.2008

Харченко С. В.

Х 20 Вступ до загальної психології : навч. посіб. / С. В. Харченко ; МВС України, Харк. нац. ун-т внутр. справ. – Х. : ХНУВС, 2009. – 192 с. ISBN 978-966-610-185-6

Відображений у цьому навчальному посібнику вступний курс спрямований на формування адекватного уявлення про історію розвитку психологічних знань і вчень, про предмет і задачі психології на сучасному етапі розвитку науки, її основні галузі, можливості практичного застосування.

Для курсантів і студентів ХНУВС та інших ВНЗ МВС України, які починають вивчення загальної психології.

УДК 159.9
ББК 88я73

ISBN 978-966-610-185-6

© Харченко С. В., 2009
© Харківський національний університет внутрішніх справ, 2009

Зміст

ПЕРЕДМОВА	5
РОЗДІЛ 1	
ПСИХОЛОГІЯ ЯК НАУКА	6
1.1. Виникнення психології як самостійної науки	6
1.1.1. Психологія як наука про душу	6
1.1.2. Психологія як наука про свідомість	9
1.1.3. Досягнення асоціанізму як одна з основних передумов виділення психології в самостійну науку	15
1.1.4. Досягнення природничих наук як передумова виділення психології в самостійну науку	17
1.1.5. Психологія як експериментальна наука	18
1.2. Основні напрямки сучасної психології	20
1.2.1. Біхевіоризм як наука про поведінку	20
1.2.2. Психоаналіз як вчення про несвідому психіку	22
1.2.3. Гештальтпсихологія як вчення про цілісність психічних явищ	26
1.2.4. Гуманістична психологія	27
1.2.5. Когнітивна психологія	29
1.2.6. Розуміння людської психіки в радянській психології	30
1.3. Психологія в системі наук про людину	32
1.4. Галузева структура сучасної психології	35
1.5. Методологічні принципи психології	49
1.6. Методи психології	53
1.6.1. Поняття методу	53
1.6.2. Класифікація методів психології	54
1.6.3. Неекспериментальні методи	56
1.6.4. Експериментальні методи	65
Рекомендована література	70
Контрольні питання і тестові завдання за розділом	71
РОЗДІЛ 2	
ПСИХІКА	74
2.1. Уявлення про виникнення та розвиток психіки у філогенезі	74
2.1.1. Критерії існування психіки	74
2.1.2. Розвиток психіки у філогенезі	77
2.1.3. Стадії розвитку психіки у філогенезі (концепція Леонтьєва – Фабрі)	79
2.1.4. Інтелектуальна поведінка тварин	84

2.2. Уявлення про нейрофізіологічні механізми психічної діяльності.....	93
2.2.1. Рефлекторна теорія.....	93
2.2.2. Теорії системної роботи мозку.....	97
2.2.3. Проблема локалізації психічних функцій у головному мозку.....	103
2.2.4. Міжпівкульна асиметрія психічних процесів.....	110
2.3. Свідомість.....	111
2.3.1. Загальне уявлення про свідомість.....	111
2.3.2. Основні функції та характеристики свідомості.....	116
2.3.3. Структура свідомості.....	120
2.4. Несвідоме.....	123
Рекомендована література.....	134
Контрольні питання і тестові завдання за розділом.....	134
РОЗДІЛ 3	
ДІЯЛЬНІСТЬ І ПОВЕДІНКА.....	138
3.1. Діяльність.....	138
3.1.1. Діяльнісний підхід і категорія діяльності у психології.....	138
3.1.2. Діяльнісний підхід С. Л. Рубінштейна.....	143
3.1.3. Загальна теорія діяльності О. М. Леонтьєва.....	145
3.1.4. Теорія планомірного формування розумових дій за П. Я. Гальперінім.....	152
3.2. Рушійні сили людської поведінки й діяльності.....	155
3.3. МЕХАНІЗМИ ОРГАНІЗАЦІЇ РУХІВ.....	171
Рекомендована література.....	179
Контрольні питання і тестові завдання за розділом.....	179
ПІСЛЯМОВА.....	182
ГЛОСАРІЙ.....	183
Предметний покажчик.....	187
Іменний покажчик.....	189
Список рекомендованої літератури.....	190

ПЕРЕДМОВА

У комплексі наук про людину найважливіша роль належить психології. Яка б проблема не поставала у процесі дослідження людини, її послідовне вивчення так чи інакше призводить до необхідності аналізу того кола явищ, які прийнято визначати як психічні.

«Психологія» у перекладі з давньогрецької буквально означає «наука про душу» (psyche – «душа», logos – «вчення»). У науковому вжитку термін «психологія» з'явився вперше у XVI ст.

Психологія як самостійна наука почала формуватися пізніше за інші фундаментальні науки. Її формування не могло початися раніше, ніж було створено необхідну наукову базу, яка дозволила б виділити суто психологічні проблеми і окреслити шляхи їх вирішення.

«Вступ до загальної психології» – перша структурна частина фундаментальної психологічної дисципліни «Загальна психологія», на базі якої будуть формуватися знання з інших навчальних дисциплін. Вивчення загальної психології передбачає формування адекватного уявлення курсантів про предмет і задачі психології на сучасному етапі розвитку науки, її основні галузі, можливості практичного застосування. Таке уявлення має бути базою для правильного використання психологічних знань у практичній діяльності психолога ОБС.

У рамках посібника «Вступ до загальної психології» подано три розділи-модулі: «Психологія як наука», «Психіка», «Діяльність і поведінка». Перший розділ знайомить з основними етапами розвитку уявлень про предмет психології, структурою сучасної психологічної науки, її принципами, завданнями та методами. Другий розділ присвячений розгляду уявлень про психічну діяльність людини. Сучасні уявлення про психіку людини ґрунтуються на теорії психічного відображення та принципі адаптивної концепції розвитку форм поведінки у контексті природничих засад психології. Особливу увагу в цьому розділі приділено свідомості людини та несвідомим механізмам її поведінки. Третій розділ посібника розглядає діяльність суб'єкта, її структуру та розвиток. У цьому ж розділі розглянуто основні теорії діяльності. Особливу увагу звернуто на рушійні сили поведінки й діяльності та психофізіологічні основи організації рухів. Наприкінці кожного структурного розділу посібника наведено питання для самостійного розгляду, список рекомендованої літератури та тестові завдання для самостійної перевірки засвоєння викладеного матеріалу.

Навчальний матеріал спирається на основні досягнення вітчизняної та світової науки і практики.

ПРЕДМЕТНИЙ ПОКАЖЧИК

Активність	21, 26, 50, 75, 78, 79, 86, 93, 111, 115, 119, 130, 139 , 143, 146, 161, 165–167
Аналіз продуктів діяльності	56
Анкета	60
Асоціанізм	14–16
Асоціація	14–16
Аферентний синтез	93, 101
Бесіда	59
Біхевіоризм	17, 20–22 , 27, 112, 138
Валідність	62 , 64, 65
Відбиття	9, 50, 75–83, 93, 94, 101, 113–115
Вікова психологія	35, 40
Гештальтпсихологія	17, 26–27
Гра	148, 150 , 172
Гуманістична психологія	27–29
Діяльність	5, 22, 31, 32, 35, 48, 52, 65, 78, 81, 92, 93, 95, 97, 99, 108, 112, 113, 115, 120, 138–153 , 164
Диференціальна психологія	6, 35, 40–41
Душа	7–9 , 94
Експеримент	16, 43, 53, 66–68, 70
- лабораторний	66
- природний	66
- формуючий	67
Експериментальна психологія	6, 19
Екстеріоризація	142–143
Етнопсихологія	35, 42
Загальна психологія	37–38
Зоопсихологія	38
Інстинкт	23, 25, 41, 76, 77, 80, 84, 85 , 104, 125
Інтерв'ю	59–60
Інтеріоризація	31, 143
Когнітивна психологія	29–30
Контент-аналіз	61
Культурно-історична концепція	30
Медична психологія	43
Метод	53–56

Механізми психологічного захисту	123
Міжпівкульна асиметрія	110
Мозок	36, 97, 103, 104, 110, 174
Навчання	16, 21, 22, 28, 29, 34, 39, 40, 42, 43, 47, 67–69, 74, 77–81, 83, 87–89, 93, 139, 140, 142, 144, 148, 150
Надійність	62
Несвідоме	23–25, 123–133
Опитування	64
Особистість	23, 24, 27, 50, 52, 144, 162
Педагогічна психологія	38
Поведінка	11, 20–21 , 28, 32, 51, 80–84, 88, 93, 104, 114, 115, 117, 127, 139, 140, 159
Подразливість	76
Принцип домінанти	99
Принципи методологічні	50–53
Психіка	6, 13, 24, 32–34, 52, 53, 74–76 , 132 , 173 , 183
- елементарна сенсорна психіка	79 , 81–82
- перцептивна психіка	80 , 82–83
Психічні процеси	37
Психоаналіз	22–26 , 124
Психодіагностика	46
Психологія праці	46
Психомоторика	171
Рефлекс	17, 21, 79, 81, 93–97 , 172, 173
- безумовний рефлекс	96
- умовний рефлекс	96
рефлекторна теорія	93
Рух	12, 93, 107, 117, 172–177
Свідомість	11–14, 20, 22, 24, 32, 51–53, 111– 123
Соціальна психологія	41
Соціометрія	61
Спілкування	28, 38, 40, 41, 47, 59, 89–91, 93, 112, 117–119, 148–149
Спостереження	56–58
Тест	61–63
Функціональні блоки мозку	106–109
Чутливість	76
Юридична психологія	42

ІМЕННИЙ ПОКАЖЧИК

Адлер А.	24	Лоренц К.	85–86
Ананьев Б. Г.	35, 54, 62	Лурія О. Р.	42, 45, 105–106, 108
Анохін П. К.	33, 51, 100–101	Люшер М.	65
Аристотель	8–9	Маслоу А.	27–28, 161
Басів П. П.	46, 57	Морено Дж.	61, 65
Бекон Ф.	13	Мюллер Й.	17, 18, 94
Берклі Дж.	14–15	Мюррей Г.	27
Бернштейн М. О.	46, 51, 139, 173–178	Небиліцин В. Д.	41
Бехтерев В. М.	6, 94, 99	Олпорт Г.	27
Біне А.	20	Павлов І. П.	33, 41, 94–97 , 139, 140
Брока П.	18	Петровський А. В.	50
Бугер П.	17	Платон	7
Блонський П. П.	46	Роджерс К.	21, 27
Бурлачук Л. Ф.	46, 65	Роршах Г.	65
Вебер М.	17, 54	Рубінштейн С. Л.	3137, 51–53, 113, 138, 143, 144
Вейтгаймер М.	26	Северцов О. М.	33, 76
Виготський Л. С.	30, 46	Сеченов І. М.	33, 94
Вундт В.	18–20	Сократ	7
Гальперін П. Я.	39, 51, 142, 152–153	Спіноза Б.	12–13
Гальтон Ф.	6, 40, 46, 62	Спірмен Ч.	62
Гартлі Д.	14–16	Талізїна Н. Д.	39
Гельмгольц Г.	6, 18	Теплов Б. М.	41
Геракліт	7	Тітченер Е.	20
Гіппенрейтер Ю. Б.	129, 133	Толмен Е.	89, 140
Гоббс Т.	13, 74	Узнадзе Д. Н.	51, 131
Галль Ф. Й.	104	Уотсон Дж.	20–21, 140
Гріншпун І. Б.	55	Ухтомський О. О.	33, 98–99
Давидов В. В.	39, 151	Фабрі К.	78, 85
Дарвін Ч.	74, 127	Фехнер Г.	6, 17
Декарт Р.	9–13, 74, 93	Файзуллаєв А. А.	162
Демокрит	7	Фрейд З.	16, 22–23, 123–128, 132
Дусовицький О. К.	39	Чеснокова І. І.	119
Ебінгауз Г.	16, 46	Штерн В.	41, 56
Зінченко В. П.	51, 121–122	Юм Д.	14, 15
Крепелін Е.	16	Юнг К.-Г.	16, 23–24, 42, 128
Левін К.	26–27	Ярошевський М. Г.	50
Леонтьєв О. М.	31, 53, 75–79, 83, 113, 120–122, 138, 141, 142, 145, 147, 151	Ясперс К.	128
Локк Дж.	14–15		

СПИСОК РЕКОМЕНДОВАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

Основна література

1. Варій М. Й. Загальна психологія : підручник / для студ. психол і педагог. спеціальностей. – 2-ге вид., випр. і доп. – К. : Центр учбової літератури, 2007. – 968 с.
2. Введение в психологию // Под ред. А. П. Лобанова, С. И. Коптеевой. – Минск : Выш. шк., 2004. – 302 с.
3. Гиппенрейтер Ю. Б. Введение в общую психологию : курс лекций. – М. : ЧеРо, 1996. – 334 с.
4. Куликов Л. В. Психологическое исследование : методологические рекомендации к проведению. – С.Пб. : Речь, 2001. – 280 с.
5. Леонтьев А. Н. Проблемы развития психики.— М. : Изд-во МГУ, 1981. – 584 с.
6. Леонтьев А. Н. Деятельность. Сознание. Личность. – М. : Политиздат, 1975. – 304 с.
7. Лурия А. Р. Лекции по общей психологии. – С.Пб. : Питер, 2004. – 320 с.
8. Маклаков А. Г. Общая психология. – С.Пб. : Питер, 2001. – 592 с.
9. Марцинковская Т. Д. История психологии : учеб. пособие. – М. : Академия, 2001. – 544 с.
10. Немов Р. С. Психология. – Кн. 1 : Общие основы психологии. – М. : Просвещение, 1995. – 576 с.
11. Павлов И. П. Мозг и психика / под ред. М. Г. Ярошевского. – М. : Ин-т практической психологии; Воронеж : МОДЭК, 1996. – 320 с.
12. Петровский А. В. Введение в общую психологию.— М. : Академия, 1995. – 496 с.
13. Петровский А. В., Ярошевский М. Г. Психология : учебник. – М. : Академия, 1998. – 528 с.
14. Рубинштейн С. Л. Основы общей психологии. – С.Пб. : Питер, 2000. – 712 с.

Додаткова література

1. Анохин П. К. Избранные труды : Философские аспекты теории функциональных систем. – М. : Наука, 1978. – 405 с.
2. Батуев А. С. Высшая нервная деятельность. – М. : Высшая школа, 1991. – 256 с.
3. Выготский Л. С. Психология – М. : Изд-во Эксмо-Пресс, 2000. – 1008 с.
4. Гальперин П. Я. Лекции по психологии : учеб. пособие для студентов вузов. – М. : КДУ, 2005. – 400 с.
5. Гамезо М. В. Атлас по психологии : учеб. пособие для студентов / М. В. Гамезо, И. А. Домашенко. – М. : Просвещение, 1986. – 275 с.
6. Годфруа Ж. Что такое психология? : в 2 т. – М., 1992.
7. Горбатов Д.С. Практикум по психологическому исследованию. – М., 2000. – 236 с.
8. Грановская Р. М. Психологическая защита – С.Пб. : Речь, 2007. – 476 с.
9. Данилова Н. Н. Психофизиология. – М. : Аспект Пресс, 2000. – 373 с.

10. Дружинин В. Н. Экспериментальная психология. – М. : ИНФРА М, 1997. – 217 с.
11. Ломов Б. Ф. Методологические и теоретические проблемы психологии. – М. : Наука, 1984. – 397 с.
12. Лоренц К. Агрессия (так называемое «зло»). – М. : Изд-кая группа «Прогресс», Универс, 1994. – 272 с.
13. Психология. Словарь / под ред. А. В. Петровского, М. Г. Ярошевского. – М. : Политиздат, 1990. – 494 с.
14. Психология самосознания : хрестоматия. – Самара : Изд-во Бахрах, 2000. – 785 с.
15. Психология сознания : хрестоматия / сост. и общ. ред. Л. В. Куликова. – С.Пб. : Питер, 2001. – 480 с.
16. Сеченов И. М. Избранные философские и психологические произведения. – М. : Госполитиздат, 1947. – 647 с.
17. Слободчиков В. И., Исаев Е. И. Психология человека. Введение в психологию субъективности. – М. : Школа-Пресс, 1995. – 384 с.
18. Соколова Л. В. Развитие учения о мозге и поведении: Становление психофизиологии. – С.Пб. : Изд-во С.-Петербург, ун-та, 1995. – 176 с.
19. Степанов С. С. Психология в лицах. – М. : ЭКСМО Прогресс, 2001.– 384 с.
20. Столин В. В. Самосознание личности. – М. : Изд-во МГУ, 1983. – 286 с.
21. Ухтомский А. А. Избранные труды. – Л. : Наука, 1978. – 358 с.
22. Чеснокова И. М. Проблема самосознания в психологии. – М. : Наука, 1977. – 144 с.
23. Фабри К. Э. Основы зоопсихологии : учебник для вузов. – М. : Изд-во МГУ, 1987. – 463 с.
24. Фрейд З. Психология бессознательного : сб. произведений / сост. и науч. ред. М. Г. Ярошевский. – М. : Просвещение, 1989. – 448 с.

Навчальне видання

ХАРЧЕНКО Світлана Вячеславівна

ВСТУП ДО ЗАГАЛЬНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

Навчальний посібник

Редактор *С. М. Гук*

Комп'ютерне верстання *С. В. Гончарук, С. М. Гук*

Формат 60×84/16. Ум.-друк. арк. 11,2. Тираж 120 пр. Зам. № 62.

Видавець і виготовлювач –

Харківський національний університет внутрішніх справ,
просп. 50-річчя СРСР, 27, м. Харків, 61080

Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 3087 від 22.01.2008.